

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою
«Міжнародний банківський бізнес»

на тему: **«Трансформація структури банківської системи України»**

Виконавець
студента факультету фінансів та
банківської справи
41К групи
Яворський Вадим Віталійович

Науковий керівник
к.е.н., доц.
Онищенко Юлія Ігорівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасних умовах взаємовідносини банків з їх клієнтами постійно розвиваються, тому їх структуризація має важливе теоретичне й практичне значення. Структура банківської системи віддзеркалює її розвиток: якщо банківська система недостатньо ефективно реалізує свої функції в конкретних умовах ринку, то серед спектра причин необхідно розглядати також неефективну структуру самої системи.

Протягом останніх років банківська система України функціонує у складних умовах спаду виробництва, високої інфляції та низької платоспроможності населення, що були спричинені політичною нестабільністю та кризовими явищами в економіці. Складна економічна ситуація супроводжується зменшенням кількості банків та зміною структурування вітчизняної банківської системи. Це й обумовлює актуальність проведення даного дослідження.

Мета дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних підходів та розробленні практичних рекомендацій щодо формування структури банківської системи України та її трансформації.

Завдання дослідження:

- дослідити сутність банківської системи та її структури;
- визначити законодавче забезпечення формування структури банківської системи України;
- провести кількісний аналіз структури банківської системи України;
- проаналізувати інституціональну структуру банківської системи України;
- надати оцінку стану трансформації структури банківської системи України;
- проаналізувати світовий досвід формування структури банківських систем;
- надати рекомендації щодо трансформації структури банківської системи України.

Об'єкт дослідження – це процеси формування структури банківської системи України.

Предмет дослідження – це теоретичні та практичні засади формування структури банківської системи України.

Методи дослідження. За основу дипломного дослідження взято діалектичний підхід до вивчення економічних і фінансових явищ, який передбачає виявлення закономірностей, тенденцій та взаємозалежностей їхнього розвитку. Теоретичну базу роботи становлять загальнонаукові методи і прийоми досліджень: спостереження, порівняння, методи аналізу та синтезу, табличний та графічний метод, метод власних спостережень. Для обробки й аналізу інформації застосовувались такі комп'ютерні програми, як MS Word та MS Excel.

Інформаційною базою дослідження послуговували наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, матеріали наукових статей періодичної преси, нормативно-законодавчі акти України (Закон України «Про банки та банківську діяльність», Закон України «Про Національний Банк України» та ін. закони) В якості емпіричної бази дослідження використані статистичні звіти Національного банку України, офіційні статистичні матеріали Державного комітету статистики України, а також окремих банківських установ.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 2х додатків. Загальний обсяг становить 102 стор. Основний зміст викладено на 93 сторінках. Робота містить 15 таблиць та 19 рисунків. Список використаних джерел включає 75 найменувань на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «*Теоретичні основи формування структури банківської системи України*» досліджено сутність поняття «банківська система» та її структури: організаційної, інституціональної та інфраструктури. Проведено оцінку законодавчого забезпечення формування інвестиційного портфелю банку.

Структура банківської системи залежить від конкретних суспільно-економічних умов та в різних країнах розвивається залежно від ступеня розвитку ринкового господарства й історичних особливостей становлення банківської справи. До особливостей побудови банківських систем відносять: унікальність систем, що обумовлена національними традиціями, історичним досвідом розвитку; розходження в розумінні банку як основного елемента банківських систем;

положення банків на ринку цінних паперів; система нагляду за діяльністю банків другого рівня; рівні банківських систем. Особливості побудови банківських систем обумовлюють виділення трьох форм структури банківської системи: організаційної; інституціональної та інфраструктури.

Організаційна структура банківської системи визначає розподіл відповідальності й повноважень усередині системи. Виділяють одно рівневі, дворівневі та трирівневі банківські системи. Однорівнева структура банківської системи можлива за умов адміністративно-командної економіки, якщо в країні немає центрального банку, або ж усі банківські операції виконує лише один банк. Дворівнева банківська система є більш застосовною у світовій практиці, вона функціонує в більшості країн світу, і складається з таких рівнів: перший рівень представлений центральним банком, який є емісійним, кредитним, розрахунковим та касовим центром держав; другий рівень включає систему комерційних банків, які функціонують для здійснення кредитних, депозитних, розрахункових та інших операцій за дорученням своїх клієнтів - фізичних та юридичних осіб. Прикладом побудови трирівневої організаційна структура банківської системи є США.

Інституціональна структура банківської системи визначається видами банків, що функціонують на ринку банківських послуг. На другому рівні банківської системи перебувають банківські установи, банки-нерезиденти, що мають зареєстровані у встановленому порядку філії (представництва) на території України, банківські об'єднання, а також інші установи. Виділено тенденції, що характеризують розвиток інституціональної структури банківських систем в країнах світу: основною моделлю організації європейських банків є універсальний банк, який здійснює всі види банківських операцій, включаючи операції з цінними паперами; створення саме мережі регіональних банків стимулює розвиток економіки регіону, підвищення конкурентоспроможності підприємств, що функціонують в даному регіоні; в умовах ринкової економіки державна форма власності частіше за все відноситься до центральних банків, а банки другого рівня мають бути у приватній власності, що стимулює конкуренцію та розвиток ринкових відносин; за масштабами діяльності обов'язковим є розподілення банків на великі та

малі, так як вони обслуговують різних за розміром суб'єктів економіки та різні стратегічні цілі та завдання покладені в основу їх діяльності; після кризи 2008 року було введено в обіг термін «системно важливі банки; входження іноземних гравців на національні банківські ринки означає приплив нового капіталу та нових технологій.

Інфраструктура (від лат. *infra* – під та *structūra* – будова, розміщення) – комплекс Банківська інфраструктура включає інституційне, інформаційне, методичне, наукове та кадрове забезпечення.

Вивчення банківського законодавства показало, що всі форми структури банківської системи є визначеними на законодавчому рівні. Інфраструктура банківської системи України закріплена додатково як різноманітними Законами України, так і положеннями НБУ, однак така ситуація пов'язана із самим призначенням банківської інфраструктури.

У другому розділі **«Оцінка сучасної структури банківської системи України»** проведено кількісний аналіз структури банківської системи України, проаналізовано інституціональну структуру банківської системи України та надано оцінку стану трансформації структури банківської системи України.

Кількісний аналіз структури банківської системи України показав, що кількість банків протягом останніх десяти років істотно зменшилася, та на 1 квітня 2022 року в Україні функціонує 69 банків. Таке скорочення банків привело до скорочення структурних підрозділів банків практично в 3 рази. З метою визначення достатності кількості структурних відділень банків в Україні було проаналізовано динаміку кількості відділень банків в країнах Європи та США у 2010-2020 рр., що виявило негативну тенденцію для України, так як кількість структурних відділень на 100 тис. осіб в розвинених країнах в середньому складає 10 установ, а в Україні даний показник навіть не досягає 1 – функціонує відділення на 250 тис. осіб, що є недостатнім для задоволення потреб населення у банківських послугах. Аналіз регіональної кількісної структури банківської системи України показав, що до особливостей її кількісної структури можна віднести дуже нерівномірне розміщення банків за територією України. Така нераціональна територіальна структура

призводить до жорсткої конкуренції банків у великих промислових центрах та монополізму двох-трьох банків у менш розвинених регіонах.

З метою виявлення особливостей інституціональної структури банківської системи України проведено аналіз формування таких ознак: за формою власності, за приналежністю капіталу, за організаційно-правовою формою, за характером діяльності та за масштабами діяльності. Проведений аналіз інституціональної структури банківської системи України показав, що:

- в Україні відсутні спеціалізовані банки та навіть передумови щодо їх створення;
- банки створені переважно у формі акціонерного товариства та відсутні кооперативні банки;
- найбільшу частку як за структурою власності, так і за активами займають державні банки, що є негативною тенденцією для розвитку вітчизняної банківської системи, так як тенденції розвитку банківського ринку визначаються державою;
- перелік системно важливих банків значно розширився протягом останніх трьох років через прийняття нової методики, що підвищує вимоги до діяльності окремих банків.

В умовах цифрової трансформації в Україні виникає новий вид банків – необанки. Проте вони створюються на базі функціонуючих банків як цифрові проекти – це окремий пакет послуг, орієнтований на сучасних «цифрових» клієнтів, що пояснюється відсутністю діючого законодавства щодо надання банківських ліцензій, забезпечення основи функціонування та засад регулювання віртуальним банкам або фінтех-компаніям. Такий підхід, з одного боку, забезпечує цифрову трансформацію банківської діяльності, однак, з іншого, не дає можливості оцінити фінансові результати діяльності необанків.

У третьому розділі *«Перспективні напрями трансформації структури банківської системи України»* досліджено світовий досвід формування структури банківських систем та надано рекомендації щодо трансформації структури банківської системи України.

На сучасному етапі розвитку світової фінансової архітектури можна виділити такі основні моделі функціонування фінансових ринків: банкоцентрична або континентальна модель, орієнтована на банківське фінансування і характерна для країн континентальної Європи, Японії, еталоном вважається Німеччина; та ринкова модель або англо-американська, орієнтована на ринок цінних паперів і систему інституціональних інвесторів (страхові компанії, інвестиційні й пенсійні фонди), характерна для Сполучених Штатів Америки, Англії, Канади.

Основним фінансовим посередником у банкоцентричній фінансовій системі виступає банківський сектор, а головним джерелом запозичених коштів для економічних суб'єктів – банківські кредити, що впливає на структуру банківських систем. Проведений аналіз структури банківських систем з чітко вираженими моделями фінансового ринку показав, що в країнах з ринковою моделлю зберігаються спеціалізовані банки, а в країнах з банкоцентричною моделлю переважають універсальні банки.

Якщо ми говоримо про банківську систему та її структуру, під трансформацією варто розуміти якісні та кількісні перетворення в банківській системі, будь-якого рівня, її вихід за межі стабільного функціонування і перехід у стан нерівноваги, кількісних і якісних змін різної інтенсивності і спрямованості, задля приведення параметрів банківської системи до стану якісних і кількісних показників, які зможуть задовольняти мету таких перетворень. Основною метою трансформації є подолання наслідків негативних явищ в банківській системі задля забезпечення підвищення надійності і стійкості, ліквідності та платоспроможності банківської системи України.

Щоб банківська система України здатна була виконувати її базові функції, треба позбутися розчленування банківської системи і зробити її цілісною щодо свого призначення, щоб кожен окремий банк і всі разом працювали в одному напрямі – забезпечення фінансовими ресурсами української економіки, отримуючи при тому свої прибутки. Це вимагає перегляду структурування вітчизняної банківської системи зі сторони Національного банку України, так як аналіз сучасної інституціональної структури показав, що сьогодні практично відсутнє

структурування банків другого рівня, а найбільшу частку на банківському ринку займають державні банки.

Рівень розвитку національної банківської системи залишається, за європейськими мірками, відносно низьким. Низька капіталізація банків, висока ризикованість банківської діяльності послаблюють посередницьку роль і трансформаційну функцію банків і банківської системи в цілому. Щоб запобігти негативним тенденціям, що були виявлені при аналізі структури вітчизняної банківської системи, необхідно, з урахуванням світового досвіду, розробити і задіяти механізми підвищення конкурентоспроможності банківської системи України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. В процесі дослідження сутності банківської системи було виявлено, що найважливішою її характеристикою є структура. При дослідженні системи структура виступає як спосіб опису її організації. Особливості побудови банківських систем обумовлюють виділення трьох форм структури банківської системи: організаційної; інституціональної та інфраструктури.

2. Вивчення банківського законодавства показало, що всі форми структури банківської системи є визначеними на законодавчому рівні. Так, в Законі України «Про банки та банківську діяльність» закріплено основні положення щодо організаційної та інституціональної структури банківської системи України. Так, відповідно до статті 4 Закону України «Про банки та банківську діяльність», банківська система України складається з Національного банку України (НБУ) та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України. Також виділено наступні ознаки інституціональної структури банківської системи України: за формою власності (державний банк, банк з державною часткою); за організаційно-правовою формою (акціонерне товариство, кооперативний банк); за характером діяльності (універсальний, спеціалізований); за приналежністю капіталу (банки іноземних банківських груп; банки з приватним капіталом); за масштабами діяльності (системно-важливі банки). Інфраструктура

банківської системи України закріплена додатково як різноманітними Законами України, так і положеннями НБУ, однак така ситуація пов'язана із самим призначенням банківської інфраструктури.

3. Кількісний аналіз структури банківської системи України показав, що кількість банків протягом останніх десяти років істотно зменшилася. Таке скорочення банків привело до скорочення структурних підрозділів балів практично в 3 рази, що є недостатнім для задоволення потреб населення у банківських послугах. Аналіз регіональної кількісної структури банківської системи України показав, що до особливостей її кількісної структури можна віднести дуже нерівномірне розміщення банків за територією України. Така нераціональна територіальна структура призводить до жорсткої конкуренції банків у великих промислових центрах та монополізму двох-трьох банків у менш розвинених регіонах.

4. Аналіз інституціональної структури банківської системи України дозволив зробити наступні висновки: відсутність в Україні спеціалізованих банків; банки створені переважно у формі акціонерного товариства та відсутні кооперативні банки; найбільшу частку як за структурою власності, так і за активами займають державні банки; перелік системно важливих банків значно розширився протягом останніх трьох років. Така ситуація свідчить про відсутність розвитку інституціональної структури банківської системи України, що є негативною тенденцією. Однак пом'якшуючим чинником виступає реформування вітчизняної банківської системи та її гармонізація із міжнародною фінансовою системою.

5. Цифрова трансформація банківської діяльності приводить до виникнення нового типу банків – необанків. Необанки – це фінтех-компанії, які здійснюють діяльність за власною банківською ліцензією або на базі вже існуючого банку. Це абсолютно новий, створений на нових технологічних платформах банк, який відрізняється від інфраструктури традиційних банків більш високою якістю обслуговування клієнтів та їх підтримкою. Функції традиційних банків у майбутньому зміняться, проте їх роль буде вагомою завдяки їх надійному обліку та захисту персональних даних. Банки будуть потрібні для забезпечення

високоякісних, безпечних та конкурентоспроможних продуктів і послуг. Більш розвинені в цифровому відношенні банки зможуть потенційно підвищити ефективність, знизити витрати на обслуговування та розширити коло клієнтів. Водночас, вони повинні будуть створювати не лише фінансові продукти, але й нефінансові.

6. Аналіз світового досвіду формування структури банківських систем показав, що вона залежить від моделі фінансового ринку, що склалася в країні, що виходить із теоретичної характеристики банкоцентричної та ринкової моделі фінансового ринку. Аналіз показників кредитний портфель банків (у % до ВВП) та ринкова капіталізація (у % до ВВП) за країнами показав, що сьогодні переважаючою є змішана модель фінансового ринку, і лише в обмеженому переліку країн збереглася чітко виражена або банкоцентрична, або ринкова модель фінансового ринку. Так, у Німеччині практично весь внутрішній кредит приватному сектору надається банками, а в США частка внутрішнього кредиту, наданого банками, становить близько 30%.

7. Аналіз структури банківських систем з чітко вираженими моделями фінансового ринку надав можливість виявити особливості побудови банківських систем. Так, порівняння структури банківських систем США та Німеччині дозволяє стверджувати, що в США зберігається поділ банків за характером діяльності, а саме виділяються спеціалізовані інвестиційні банки, а банківська система Німеччини тяжіє до універсалізації діяльності банків.

8. Основною метою трансформації є подолання наслідків негативних явищ в банківській системі задля забезпечення підвищення надійності і стійкості, ліквідності та платоспроможності банківської системи України. Це вимагає перегляду структурування вітчизняної банківської системи зі сторони Національного банку України, так як аналіз сучасної інституціональної структури показав, що сьогодні практично відсутнє структурування банків другого рівня, а найбільшу частку на банківському ринку займають державні банки. З метою забезпечення трансформації структури банківської системи України, у травні 2021 року Національний банк України розробив «Стратегію Національного банку

України до 2025 року». Цей документ сфокусований на створенні максимальної цінності для клієнтів, що відповідає викликам сьогодення та сприятиме сучасному розвитку регулятора фінансового сектора України.